

K OTÁZKE FORMOVANIA VEDECKEJ KONCEPCIE MORÁLKY V DIELACH KLASIKOV

MÁRIA WIEGELOVÁ, Inštitút pre výchovu vedeckých pracovníkov SAV, Bratislava

WIEGELOVÁ, M.: On the Question of Formation of a Scientific Conception of Morals in the Works of the Classics. *Filozofia* 42, 1987, No. 3, p. 379.

The paper delineates fundamental methodological starting-points of the materialistic scientific ethics which are formed by these most important regions of concepts: 1. the applicability of social determinism to moral doings of the individual, 2. the conceptualisation of a new type of rationality [the connection of rationality and practice], 3. the Marxist theory of Man and society as definitive overcoming of the antinomy of naturalism and antinaturalism in the history of ethical doctrines, 4. the possibility of the solution of the problem of moral evaluation, based on the correctly formulated relationship of the moral value and moral matter of fact (e.i. dialectics of the descriptive and normative element in ethics): 5. the so-called activity aspect of morals, 6. the concreteness of humanism of Marxist ethics. In the end the task to investigate the genesis of Marxist ethics in the works of K. Marx, F. Engels and V. I. Lenin is stressed.

V spleti buržoáznej a revizionistickej filozofie morálky sa od zrodu marxizmu až po súčasnosť tvrdí, že vo filozofii dialektického a historického materializmu sa klasici vedecky nezaoberali fenoménom morálky. Podľa iných nemarxistických autorov historický a dialektický materializmus ani neposkytuje metodologické prostriedky budovania marxistickej *materialistickej etiky*. Bužoázni teoretici zväčša tvrdia, že prípadné uznanie úlohy morálnych ideí v marxizme by sa dostalo do rozporu s deterministickým chápaním sociálnej, a teda aj morálnej aktivity človeka. (takto argumentoval K. Vorländer, E. Bernstein, Ch. Rappoport — na rozhraní storočí; R. Garaudy, E. Kamenka, L. Kořakowski, E. Stojanovič a i. v súčasnosti.) Stretávame sa tu s najrôznorodejšou argumentáciou, prečo v marxizme „absentuje etika“. Z množstva súčasných autorov, ktorí argumentujú proti možnosti výstavby vedeckej materialistickej etiky vyberáme aspoň jeden hlas: „Aby sa mohla vybudovať etika revolučnej akcie, musí marxista odmietnuť Marxov rigidný determinizmus. Taký determinizmus vylučuje slobodu človeka, ktorá je ratio essendi morálky a etiky“ (1, s. 149). Podľa nášho názoru, jadro uvedených náhľadov spočíva v neschopnosti pochopiť dialekticky protirečivú jednotu prírodnej a sociálnej determinácie, ktorú prekonal až marxisticky formulovaný *nový typ racionality*. J. Zelený v tejto súvislosti napísal: „Marx je iniciátorom nového chápania problematiky základov vedy svojím novým praktickým chápaním skutočnosti a predmetnosti a spolu s tým novým chápaním vzťahu myslenia a bytia, logična a skutočnosti, racionality a praxe, teda novým riešením tradičných protofilozofických otázok, prípadne formuláciou dobových otázok, ktoré nastupujú na miesto tradičných“

{2, s. 33}. Pokúsime sa na prácach klasikov marxizmu-leninizmu ukázať, že nový typ racionality sa dotýka aj všetkých základných metodologických otázok výstavby marxistickej materialistickej etiky.

Dialekticky pochopený sociálny determinizmus vylučuje uplatnenie mechanistického determinizmu (fatalizmu) aj na pôde etiky. Reálne riešenie tohto problému bolo však z historického hľadiska možné až vtedy, keď bolo prekonané idealistické chápanie dejín (a tým aj idealistické ponímanie etiky), resp. keď klasici ukázali, že spoločenské bytie určuje jeho vedomie“ (3, s. 365 an.). Pritom determinujúca úloha výrobného procesu nie je podľa klasikov marxizmu-leninizmu voči morálke priama, ale je sprostredkovaná cez rôzne medzičlánky. Preto marxistická etika odmieta každý kritiku, ktorá tvrdí, že prostredníctvom chápania determinujúcej úlohy výrobného spôsobu sa neponecháva žiadne miesto pre individuálnu, autonómnú vôľu (morálnu slobodu) človeka pre jeho duchovný a morálny rozlet a pod.

Revizionista I. Urbančič vkladajúc fenomenologickú interpretáciu do marxizmu dochádza dokonca tak ďaleko, že tvrdí, že „... pre neho (pre Marxa — M. W.) niet podstatnejšieho rozdielu medzi morálnosťou a nemorálnosťou (4, s. 98). Autor sa pokúša hegelianizovať Marxa tvrdiac, že Marx odmieta kategóriu morálneho vedomia a že je „proti vydeleniu toho, čo má byť Sollen), a toho, čo je Sein) (4, s. 98). Vidíme, že tu ide o nesprávne chápanie Hegela a o transfer nesprávne interpretovaného Hegela na Marxa. Takýto výklad Marxovho chápania normatívneho a deskriptívneho momentu v morálke je dezinterpretáciou Marxa. Marx síce vo svojej mladosti odmietol kantovsko-fichteovskú konštrukciu toho, čo je a toho, čo má byť (5, s. 13—14), ale k odmietnutiu tejto konštrukcie ho viedla správna úvaha, že z abstraktných pozícií toho, čo má byť, nie je možné odvodiť bytie, že reálne právo nezodpovedá kantovskej predstave o spravodlivej podstate práva. To bol jeden z dôvodov, prečo sa mladý Marx obrátil k Hegelovej koncepcii práva, ktorá sa usilovala o opis právnych noriem tak, ako fungovali v pruskej monarchii. V článku *Ku kritike Hegelovej filozofie práva* (1843, Kreuznach) a *Ku kritike Hegelovej filozofie práva. Úvod* (Nemecko-francúzske ročenky, február 1844) Marx prichádza k záveru, že právne vzťahy a normy sú reálnym odrazom materiálnych vzťahov, a nie naopak. Marx tu začína prechádzať od idealizmu k materializmu a od revolučného demokratizmu ku komunizmu. Implicitne je tu už vyjadrená myšlienka, že morálne vzťahy a normy sú v konečnom dôsledku reálnym odrazom materiálnych vzťahov.

Významný krok v smere formulovania základných ideí marxistickej teórie morálky robí mladý Marx v *Ekonomicko-filozofických rukopisoch z r. 1844*. Aj keď ešte nie je oslobodený spod vplyvu Feuerbacha, už tu vášnivo a s hnevom odsúdil morálku kapitalistického vykorisťovania a vyzýval bojovať za ozajstné ľudské podmienky existencie pracujúceho človeka, za komunizmus. V tejto ranej práci už dominuje tendencia rea-

lizovať vedecko-filozofickú analýzu príčin, ktoré spôsobujú devalváciu pracujúceho človeka v kapitalistickej spoločnosti a oprieť ju o hodnotové morálne výroky.

Toto úsilie o prepojenie vedeckej analýzy a hodnotových (morálnych a i.) výrokov je charakteristické tak pre tzv. „mladého“ ako aj tzv. „zrelého“ Marxa a je dôkazom toho, ako sa formovalo (bez ohľadu na jednotlivé vývinové obdobia klasikov), obsahovo naplňalo a zjednocovalo konkrétnym *mravným humanizmom* ako kvalitatívne novým typom humanizmu v dejinách ľudskej civilizácie vôbec. Takto jednota logického myslenia a hodnotenia je jednotou spôsobu poznávania a vysvetľovania zmyslu a hodnoty spoločensko-historickej činnosti indivíduí.

Napriek tomu, buržoázni filozofi a etici často využívajú tie pasáže v raných prácach marxizmu, kde Marx a Engels kritizujú utopický socializmus, osvietenско-etický typ humanizmu mladohegelovcov a ironizujú ich sentimentálne moralizátorstvo, pretože sa neopiera o vedeckú analýzu reálnej skutočnosti. Napríklad v polemike so Stirnerom klasici napísali: „Komunisti vôbec nehlásajú nijakú morálku, čo Stiner robí, ako len môže. Nekladú na ľudí morálnu požiadavku: Milujte sa vspoločok, nebudte egoistami, atď., naopak, veľmi dobre vedia, že egoizmus, práve tak ako obetavosť je v určitých pomeroch nevyhnutnou formou uplatnenia sa indivíduí“ [6, s. 212]. Ak moralizátorstvo odmietli Marx a Engels ešte v období formovania dialektického a historického materializmu, z toho vôbec nevyplýva, že by popreli úlohu morálnych ideí a noriem pre vývin spoločnosti vôbec. Veď pre autorov *Manifestu komunistickej strany* je „...komunistická revolúcia najradikálnejším zúčtovaním so zachovanými vlastníckymi vzťahmi, niet divu, že sa v priebehu svojho rozvoja najradikálnejšie rozchádza s tradičnými ideami“ [7, s. 374] a nastoľuje celkom nové.

Marxový mravný humanizmus spája vedecké poznatky o spoločnosti s revolučným bojom tried ako reálnym spôsobom riešenia antagonistických sociálnych protirečení. *Skutočná mravnosť a reálna revolučnosť začína pre Marxa až tam, kde sa opiera o dôslednú vedeckosť*. V tomto zmysle z pohľadu riešenia súčasných problémov rozvoja rozvinutého socializmu niet aktuálnejšieho teoretického odkazu. Práve na tento kontext sa vzťahuje skutočnosť, že Marx a Engels sa dištancovali tak od hegelovského, ako aj mladohegelovského spiritualizmu a moralizmu, ako aj od feuerbachovského abstraktného antropologizmu a humanizmu. Fundamentálny problém každej etickej teórie — riešenie vzťahu „Sein“ — „Sollen“ nebol — ako ukázali klasici — v predmarxistických etických koncepciách vôbec riešiteľný, pretože normatívno-záväzné princípy neumožňovali ich realizáciu vzhľadom na konkrétno-historickú nedokonalosť (resp. triedny charakter) sociálneho sveta. Preto sa protirečenia medzi tým, „čo je“ (Sein), a tým, „čo má byť“ (Sollen), — ako ukázali Marx a Engels — zmocňovali v dejinách vždy utopistické, osvietenско-humanistické alebo náboženské teórie. Marxistická etika definitívne pre-

konáva metafyzické odtrhnutie a stavenie proti sebe toho, čo má byť a toho, čo je. Prvý princíp zabsolutizoval I. Kant tým, že chcel budovať abstraktnú deduktívno-normatívnu etiku. Dialektické riešenie tohto problému naznačil G. W. F. Hegel, keď ukázal, že to, čo má byť, musí nevyhnutne vychádzať z dosiahnutého stavu toho, čo je a znova sa realizovať, ak nemá zostať prázdny „Sollen“. Marxistická etika tento rozdiel taktiež neruší, ale vysvetľuje, že protirečenie medzi „Sein“ a „Sollen“ je výrazom protirečenia prítomného a budúceho a tieto protirečenia sa môžu robiť výlučne prostredníctvom *revolučnej praxe*. Z uvedeného vyplýva, že marxistická etika v žiadnom prípade nepopiera význam normatívnej etiky, ako to tvrdí I. Urbančíč, hoci — najmä v poslednom desaťročí sa jasne ukazuje, že marxistickí etici budú musieť klásť oveľa väčší dôraz aj na deskriptívnu etiku (sociológiu morálky).

Marx a Engels nepopierali morálku vôbec, ale odsúdili vtedajšiu vládnu (buržoázu) morálku a popierali klasický spôsob kritiky spoločenských nedostatkov (moralizovanie). Maďarský etik E. Farkaš konštatuje, že v konečnom dôsledku súčasných kritikov marxizmu ani toľko neznepokojuje „absencia etiky v marxizme“ ako jej iný revolučný a triedny obsah (8, s. 15).

Možno konštatovať, že Marx, Engels ani Lenin naozaj nenapísali žiadne špeciálne práce z etiky. Ich názory na morálku sa objavujú v celom ich teoretickom systéme — vo filozofii dialektického a historického materializmu, v politickej ekonómii a vo vedeckom socializme. Maďarský etik túto skutočnosť vyjadril aj inak: „... možno parafrázovať leninské slová o logike Marxa. Marx nám nezanechal Etiku s veľkým písmenom, ale napísal *Kapitál*, ktorý je dielom nielen v oblasti politickej ekonómie, politiky, ale prácou, ktorá dáva radikálne nové odpovede na základné otázky etiky“ (8, s. 16).

Morálka v chápaní klasikov nie je *absolútne autonómna*, ale je určovaná spoločenskými vzťahmi, v konečnom dôsledku materiálnymi podmienkami bytia spoločnosti. Formovanie spoločnosti ako celku nezávisí od toho, aké má mravné princípy a príkazy. Podobnú predstavu vyjadruje — píšuci klasici — „... nemohúcnosť zbožného priania. Oddávna existuje ilúzia, že záleží len na dobrej vôli ľudí, aby zmenili existujúce vzťahy a že existujúce vzťahy sú idey“ (6, s. 385). Podľa marxizmu-leninizmu svet a jeho triedne antagonizmy nie je možné zmeniť prostredníctvom morálky. To však neznamená, že v celku sociálneho bytia morálka a mravnosť nezohrávajú významnú úlohu. Zmeny v materiálnych podmienkach spoločenského bytia, skryté tendencie vývinu skutočnosti sa obvykle objavujú najprv vo sfére morálky, v odsúdení existujúcich vzťahov a taktiež v tom, že si ľudia vyzdvihujú nové ciele, ideály. Práve sem vstupuje dialektika ekonomiky a morálky, na ktorú v deväťdesiatych rokoch 19. stor. upozornil už F. Engels a ktorá nestráca nič na svojej vedeckosti a aktuálnosti: „Prebúdajúce sa poznanie, že jestvujúce spoločenské inštitúcie sú nerozumné a nespravodlivé, že rozum sa stal nerozumom, dob-

rodenie pliagou, je iba príznakom toho, že v metódach výroby a formách výmeny nastali celkom nebadané zmeny, s ktorými už spoločenské zriadenie, prispôsobené predchádzajúcim ekonomickým podmienkam, nie je v súlade. Tým sme zároveň povedali, že prostriedky na odstránenie odhalených nešvárom musia byť aj v zmenených výrobných vzťahoch samých“ [9, s. 291].

Z istého hľadiska nemal K. Marx ani „vedecký“, ani „morálny ideál“; jeho *ideál* nemal utopický, ale *vedecký, podložený charakter*. Úlohou bolo preanalýzovať formujúcu sa, v pohybe sa rozvíjajúcu skutočnosť, odhaliť vnútorné zákonitosti jej vývinu a z nich odvodzovať tendencie progresívneho vývinu, ktoré sa potom formovali v spoločenskom, a teda aj v morálnom ideáli. Takto chápaná veda o morálke je prísne stranícka v zmysle svojich záverov. Neartikuluje predom daný ideál, ale k svojim predstavovaným ideálom dochádza po prísnej vedeckej analýze. V takomto chápaní sa *vedecká pravda a mravná povinnosť navzájom podmieňujú*. F. Engels v liste Lafargueovi o tom napísal: „Marx by protestoval proti politickému a spoločenskému ideálu, ktorý mu prisudzujete. Keď je niekto vedec, ekonóm, nemá ideály, spracováva vedecké výsledky, a keď je okrem toho straníkom, bojuje za ich uskutočnenie. Kto ale má ideál, nemôže byť človekom vedy, pretože zaujal stanovisko dopredu“ [10, s. 243—244].

Z týchto metodologických hľadísk by bolo možné a účelné uskutočniť vedeckú a hodnotovú analýzu chápania morálky takmer v každom diele klasikov marxizmu-leninizmu. Ukázalo by sa, že všade nájdeme odkazy, úvahy, polemiky o dobovej morálke (buržoáznej, proletárskej, feudálnej, malomeštiackej a pod.). V tomto zmysle predkladáme projekt možného skúmania genézy marxistickej etiky. Práce klasikov totiž ukazujú, že ak vedecké výsledky zodpovedajú objektívnym záujmom určitej triedy, potom si ich trieda preberá, osvojuje a vyjadruje svojou morálnou nespokojnosťou s daným postavením v spoločnosti bez ohľadu na to, či si to individuum, vedec, politická skupina, jednotliví predstavitelia triedy prajú alebo nie. Až vedecké objasnenie spoločenských vzťahov môže stimulovať rozumový mravný pátos. Takéto chápanie morálky a mravnosti vychádza za rámec protestov proti biede a uskutočňuje sa prostriedkami, ktoré môžu reálne napomôcť zmene stavu.

V tomto kontexte aspoň naznačíme Marxovu vedeckú analýzu v *Kapitáli*, kde autor — okrem iného — reflektuje aj amorálnu podstatu kapitalistickej spoločnosti. Preanalýzujúc súčasnú politickú ekonomiu, K. Marx ukázal, že vo sfére obehu nemožno objasniť tajomstvá (podstatu) kapitalistickej výroby, premenu peňazí na kapitál. *Vo sfére obehu* — teda vo svojej javovej podobe — je z hľadiska právnych a morálnych hodnôt vzťah kapitalistu a robotníka „spravodlivý“, určený „dobrovoľnou“ kúpnu zmluvou. Keď autor ukázal, že *vo sfére výroby* je „tajomstvo vytĺkania zisku“ [11, s. 185], zisťuje aj *amorálnu podstatu zákona súkromného vlastníctva*. Ukazuje, ako za formálne právnou a morálnou jed-

notou, sankcionovanou buržoáznym štátom, sa skrýva práve toto morálne tajomstvo“. „Používanie mojej pracovnej sily a jej drancovanie sú dve celkom odlišné veci... Jednou je morálka, ktorá ma núti skracovať pracovný čas, druhou je kapitalistova, ktorá odvolávajúc sa na svoju budúcnosť a svoju rodinu, tvrdí: ak robotníci nebudú produkovať viac, zbankrotujeme. ... ak robotník spotrebúva kapitalistov čas sám pre seba, okráda ho“ [11, s. 240]. Marx postihuje antinomickosť proletárskej a buržoáznej morálky a ukazuje, že objektívnym záujmom proletariátu je zrušiť buržoáznu morálku, čo možno uskutočniť iba zrušením sociálno-ekonomických fundamentov, ktoré plodia aj morálne antagonizmu v triednej spoločnosti.

Pripomeňme, že práve ani z hľadiska formovania Marxovej teórie morálky niet kvalitatívneho rozdielu medzi „mladým“ a „starým“ Marxom. Ešte ako mladý redaktor v *Rheinische Zeitung* v r. 1842 v Kolíne, keď ešte nezastával názory dialektického materializmu, ukázal v článku *Debaty o slobode tlače* [12, s. 79], že téza „cieľ posväcuje prostriedky“ odporuje morálke. Na túto skutočnosť napokon upozornil už I. Kant, a to, že táto téza odporuje logike, ukázal G. W. F. Hegel. Ale až K. Marx vedecky podložil, že túto falošnú tézu nestačí len slovne odsúdiť, ale *že treba navyše zrušiť, prekonať spoločnosť, ktorá plodí sociálne sily, ktoré sa touto tézou riadia*. Preto možno oprávnené konštatovať, že najväčším vedeckým prínosom v oblasti etiky samotného Marxa a Engelsa bolo sformulovanie teórie, ktorá ukazuje *reálnu cestu zrušenia amorálnych javov*. Klasici tak ako prví v dejinách etických učení vedecky podložili, že príčina amorálnych javov vo vývine civilizácie netkvie v sebestve človeka (ako vlastnosti štruktúry ľudskej osobnosti), ale predovšetkým *v historicky daných výrobných (vlastníckych) vzťahoch a v životných podmienkach človeka*. Spolu s tým dokázali, že morálnu spoločnosť nemožno vytvoriť potiaľ, pokiaľ sa revolučne nezmenia objektívne, sociálno-ekonomické podmienky usporiadania spoločnosti. Iba takto možno pochopiť Marxov a Engelsov prínos k vedeckej reflexii morálky, ktorý ruší predpoklady moralizmu, utopizmu a abstraktného humanizmu každého druhu.

Je historickou pravdou, že nesprávnu, nemarxistickú interpretáciu úlohy morálnych ideí v marxizme postrehol aj V. I. Lenin. Rozsah teoretických a praktických úloh, ktoré stáli pred touto osobnosťou, neumožňoval, aby sa hlbšie zaoberal otázkami marxistickej etiky. Avšak v teoretických a politických polemikách na rozhraní 19. a 20. stor., najmä v súvislosti s kritikou národnictva a tzv. legálneho marxizmu, vyslovil aj V. I. Lenin veľa podnetných myšlienok k otázkam morálky. V. I. Lenin ukázal, že národníci nepochopili podstatu sociálnej determinácie v marxizme a prichádzali k rôznym idealistickým teóriám a variantom tzv. etického socializmu, ktorý sa širil v mnohých vtedajších stranách sociálnej demokracie a podporili ho aj nemarxistickí (najmä novokan-

tovskí intelektuáli) na pôde II. Internacionály. (Títo poskytli filozoficko-teoretickú fundáciu tzv. etickému socializmu.)

V. I. Lenin v polemike s národníkom Michajlovským napríklad jasne ukázal, že marxizmus z teoretického hľadiska podriaďuje etické hľadisko princípu (dialekticky chápanej — M. W.) kauzality a že v praktickom vzťahu vychádza z triedneho boja [13, s. 155]. Ku kritike sociálneho determinizmu a morálnych ideí v marxizme zo strany národníkov Lenin napísal: „V skutočnosti tu o nijaký konflikt nejde, vymyslel si ho sám pán Michajlovskij, ktorý sa obával (a právom), že determinizmus podkope pôdu jeho milovanej malomeštiackej morálke. Myšlienka determinizmu síce tvrdí, že ľudské počínanie je nevyhnutné a zavrhuje absolútnu bájkku o slobode vôle, no vôbec neodstraňuje ani rozum, ani svedomie človeka, ani hodnotenie jeho činov. Práve naopak, len pri deterministickom nazeraní je možné prísne a správne hodnotenie, a nie zvažovanie všetkého na slobodnú vôľu. Tak isto ani myšlienka historickej nevyhnutnosti vôbec nepodkopáva úlohu osobnosti v dejinách: celé dejiny sa skladajú práve z činov osobností, ktoré sú nesporne činiteľmi“ [13, s. 142].

Sociálny determinizmus v marxizme neznamená teda v žiadnom prípade, že by všetky nevyhnutné a zákonité zmeny spoločenského života prechádzali mimo vôle a vedomie ľudí (ich morálneho hodnotenia). Zjednodušenia podobného druhu vznikajú vtedy, keď z reťaze príčin a následkov sa vylučuje človek ako subjekt sociálneho konania, keď sa človek predstavuje akoby stojaci mimo zákonitého spojenia udalostí v sociálnom procese, alebo keď sa k ním sám stavia mechanicky a pasívne. Ak sa však sociálne zákony pohybu spoločnosti chápu mechanisticky, potom aj celý komplex činností človeka (vrátane jeho morálky) sa chápe nevyhnutne ako mechanická, dynamická kauzalita. V takom prípade je človek skutočne „skrutkou“ v hodinách, ktoré „natiahli“ dejiny, ako taký nemá vlastné, svojbytné určenia, jeho vonkajšia sociálna determinácia je totálna a prevracia sa na jeho neslobodu. Takáto metodologická platforma je však nelen relikviou mechanistického materializmu, ktorý vďaka naturalistickej metodológii nemohol prejsť na dialekticko-materialistický model výkladu spoločnosti. Takýto model chápania sociálnej zákonitosti nedáva priestor sebarefektujúcemu konaniu individuu. Deterministická teória však „... nielenže nepopiera slobodu, ale naopak, predpokladá schopnosť človeka voliť si motívy a ciele činnosti“ [14, s. 149].

Problém adekvátneho vedeckého uchopenia kategórie sociálny determinizmus v marxisticko-leninskej filozofii je metodologickým predpokladom uchopenia človeka ako aktívnej mravnej individuality na pôde vedeckej materialistickej etiky. V tomto zmysle prekonáva marxistická etika historicky všetky iracionalistické, aj racionalistické etiky, ktoré nedokázali prekonať v priebehu storočí sa reprodukujúcu dichotómiu v etike — indeterministického subjektivismu (voluntarizmu) — mechanistického determinizmu (fatalizmu, teleologizmu). Marxova koncepcia etiky defini-

tívne ruší obidva tieto extrémny. Hlbší dôkaz našej tézy nájdeme však až po pozornom preskúmaní diel klasikov marxizmu-leninizmu práve z tohto aspektu. Preto, aj keď je pravdivé tvrdenie buržoázných filozofov a revizionistov, že klasici nenapísali žiadnu ucelenú monografiu k otázkam morálky, rovnako pravdivé je aj tvrdenie, že v ich dielach nachádzame metodologické direktívy budovania vedeckej materialistickej etiky.

Teoretický rámec vymedzenia materialistickej vedeckej etiky tvoria podľa nášho názoru tieto najdôležitejšie metodologické okruhy:

1. Aplikovateľnosť sociálneho determinizmu na mravné (nemravné) konanie individua. (Dialekticky chápaný determinizmus aplikovaný na výklad sociálneho diania umožňuje prekonať antinomické chápanie nevyhnutnosti a slobody, a tým aj antinómiu kauzálnej a teleologickej interpretácie ľudského konania.)

2. Vymedzenie nového typu racionality (spojenie racionality a praxe) — marxistická etika ako veda skúmajúca konkrétne-historické typy morálky.

3. Marxistická teória človeka a spoločnosti ako definitívne prekonanie antinómie naturalizmu a antinaturalizmu v dejinách etických učení (Objasnenie faktu, že morálku človeka nemôžeme objasniť ani z tela, ani z ducha človeka.)

4. Možnosť riešenia problému morálneho hodnotenia na báze správne formulovaného vzťahu morálnej hodnoty a morálneho faktu (t. j. dialektika poznania a hodnotenia deskriptívneho a normatívneho momentu v etike).

5. Pochopenie úlohy praxe v dialektike morálneho poznania a hodnotenia (tzv. činnosťná stránka morálky).

6. Mravný humanizmus marxisticko-leninskej etiky (definitívne zrušenie moralizmu a utopizmu v oblasti etickej teórie).

Treba konštatovať, že neriešenie týchto teoretických problémov môže byť jednou z komplexu možných príčin presadzovania sa nemarxistických, idealistických alebo náboženských morálnych teórií vo vedomí určitých skupín nášho obyvateľstva. Veď téza, že „marxizmus neobsahuje etiku“, je jednou z obľúbených východiskových propagandistických téz nielen mnohých teoretikov, ale aj západných politikov, nehovoriac o súčasných náboženských mysliteľoch.

Domnievame sa, že teoretický návrat k dielam klasikov marxizmu-leninizmu je jednou z najistejších ciest tvorivého obrodenia spoločenských vied, zbavenia sa dogmatizmu a schematizmu. Túto požiadavku jednoznačne nastolil 27. zjazd KSSZ a znamená aj pre marxistickú etiku, že jej úlohou je tvorivo objasňovať nové javy v spoločnosti (súdr. M. Gorbáčov), pričom teoretická činnosť samotná sa musí stať nástrojom prestavby a urýchlenia sociálno-ekonomického rozvoja rozvinutého socializmu (pozri 15).

1. STOJANOVIČ, S.: Kritik und Zukunft des Sozialismus. München 1970.
2. ZELENÝ J.: Praxe a rozum. Pojetí racionality a překonání tradiční ontologie v Marxově kritice Hegela. Praha 1968.
3. MARX, K.: Úvod ku kritice politickej ekonómie. Vybrané spisy v piatich zväzkoch. Zv. 2. Bratislava 1977.
4. URBANIČ, I.: Marx' Kritik der Moral als Weg zum Problem seiner Philosophie im Gaze. Phänomenologie und Marxismus. Suhrkamp Verlag, Frankfurt 1977, Band II.
5. List otcovi z novembra 1937. In: K. Marx — F. Engels: Sočinenija. T. 40. Moskva 1975.
6. MARX, K. — ENGELS, F.: Nemecká ideológia. Bratislava 1961.
7. MARX, K. — ENGELS, F.: Manifest komunistickej strany. Vybrané spisy v piatich zväzkoch. Zv. 1 Bratislava 1977.
8. FARKAŠ, E.: Moraľ i revolucionnosť. Moskva 1979.
9. ENGELS, F.: Antidürring. K. Marx — F. Engels: Vybrané spisy v piatich zväzkoch. Zv. 4, Bratislava 1978.
10. MARX, K. — ENGELS, F.: Spisy. Zv. 36. Praha 1979.
11. MARX, K.: Kapitál I. Bratislava 1979.
12. MARX, K. — ENGELS, F.: Spisy. Zv. I. Praha 1956.
13. LENIN, V. I.: Kto sú „priatelia ľudu“. Spisy. Zv. I. Bratislava 1968.
14. Filosofskij encyklopedičeskij slovar. Moskva 1983.
15. Pravda z 2. a 3. X. 1986.

К ВОПРОСУ О ФОРМИРОВАНИИ НАУЧНОЙ КОНЦЕПЦИИ МОРАЛИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ КЛАССИКОВ

Мария Вигелова

В статье определяются основные методологические исходные пункты материалистической научной этики, представленными следующими важнейшими понятийными округами: 1. применимость социального детерминизма к моральному поведению индивида; 2. определение нового типа рациональности (связь рациональности с практикой); 3. марксистская теория человека и общества как окончательное преодоление антиномии натурализма и антинатурализма в истории этических учений; 4. возможность решения проблемы моральной оценки на основе правильно сформулированного соотношения моральной ценности и морального факта (т. е. диалектика дескриптивного и нормативного моментов в этике); 5. так наз. деятельностная сторона морали; 6. конкретный моральный гуманизм марксистской этики. В заключении подчеркивается задача изучения генезиса марксистской этики в произведениях К. Маркса, Ф. Энгельса и В. И. Ленина.

ZUR FRAGE DER FORMUNG DER WISSENSCHAFTLICHEN KONZEPTION DER MORAL IN DEN WERKEN DER KLASSIKER

Mária Wieglová

Die Studie bestimmt die methodologischen Ausgangspunkte der materialistischen wissenschaftlichen Ethik, die von folgenden wichtigsten Begriffsumkreisen gebildet werden: 1. Anwendbarkeit des sozialen Determinismus auf die sittliche Handlung des Individuums; 2. Bestimmung eines neuen Typs der Rationalität (Verknüpfung von Rationalität und Praxis); 3. marxistische Theorie des Menschen und der Gesellschaft

als definitive Überwindung der Antinomie von Naturalismus und Antinaturalismus in der Geschichte der Ethik; 4. Möglichkeit der Lösung des Problems der moralischen Wertung aufgrund eines richtig formulierten Verhältnisses von Moralwert und Moraltatsache (d.h. die Dialektik des deskriptiven und normativen Momentes in der Ethik); 5. sog. Tätigkeitsseite der Moral; 6. konkreter sittlicher Humanismus der marxistischen Ethik. Abschliessend wird die Aufgabe der Erforschung der Genese marxistischer Ethik in den Werken von K. Marx, F. Engels und W. I. Lenin hervorgehoben.